

Görüşler / *Opinion Papers*

Müze Kütüphaneleri ve Ödemiş Yıldız Kent Arşivi ve Müzesi Kütüphanesi

Museum Libraries and Ödemiş Yıldız City Archive and Museum Library

Seher Kopuz* ve Emine Cengiz**

Öz

Bu çalışmada, genel anlamda müze kütüphanesi kavramı incelenmiş ve bu kapsamda İzmir'deki Ödemiş Yıldız Kent Arşivi ve Müzesi Kütüphanesi (ÖYKAM), kütüphaneyi oluşturan beş unsur, bütçe, kullanıcı, personel, derme ve bina itibarıyla ulusal ve uluslararası standartlara göre nitelik açısından değerlendirilmiştir. ÖYKAM kütüphanesinin genel olarak amacına uygun fakat nitelikleri yetersiz bir kütüphane olduğu ve eksikliklerini tamamlamak ve kütüphaneyi iyileştirmek adına müze yönetiminin kütüphaneye destek olduğu gözlemlenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Müze Kütüphaneleri; Ödemiş Yıldız Kent Arşivi ve Müzesi Kütüphanesi; İzmir

Abstract

In this study, the concept of museum library is studied in general terms and quality of Ödemiş Yıldız City Museum and Archive and of the five main elements which form a library –budget, user, personnel, collection and building– are discussed in the view of national and international standards. It was observed that the ÖYKAM library generally fits its purposes, but lacks of quality and that the museum management supports the library to fulfill its deficiencies and to bring reforms to it.

Keywords: Museum Libraries; Ödemiş Yıldız City Archive and Museum Library; İzmir

Giriş

Son yıllarda sıklıkla gündeme gelen kültürel miras ve kültürel bellek kurumları kavramları özellikle kütüphane, arşiv ve müzeleri işaret etmektedir. Kültürel nitelikli bilgiyi toplama, düzenleme ve sunma işlevleriyle birbirine yaklaşan, bir başka deyişle, aynı işleve sahip kurumlar olarak değerlendirilmeye başlanan bu kurumların yeni yaklaşımlarla değerlendirilmesi gerekmektedir.

Bu çalışmada, Türkiye'de yeni yeni görülmeye başlanan bir müze arşiv ve kütüphanesi olarak Ödemiş Yıldız Kent Arşivi ve Müzesi Kütüphanesi tanıtılarak, değerlendirilmeye çalışılacaktır.

* Hacettepe Üniversitesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü lisans öğrencisi. e-posta: seher_kopuz@hotmail.com

** Hacettepe Üniversitesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü lisans öğrencisi. e-posta: eminecengiz55@hotmail.com

Müze Kurumu: Tanım ve İşlevler

ICOM (International Council of Museums), 1995'deki bildirgesinde müzenin tanımını; "Toplumun ve gelişimin hizmetinde olan, halka açık, insana ve yaşadığı çevreye dair tanıklık eden malzemelerin üzerinde araştırma yapan, toplayan, koruyan, bilgiyi paylaşan ve sonunda inceleme, eğitim ve zevk alma doğrultusunda sergileyen, kar düşüncesinden bağımsız sürekliliği olan bir kurumdur" şeklinde yapmıştır. Bu tanımdan yola çıkarak müzelerin kültür ve eğitim merkezleri olduğu ve bellek niteliği taşıdığı söylenebilir.

Müzelerin çeşitli işlevleri vardır. Bunlar şu şekilde sıralanabilir:

- Eser toplama işlevi,
- Koruma, bakım, onarım işlevi,
- Depolama işlevi,
- Sergileme işlevi ve
- Eğitim işlevi.

Her bir müze, dermesini müzenin çeşidine ve politikasına göre satın alma, bağış, el koyma veya değiş tokuş yoluyla elde ettiği eserlerle oluşturur. Koruma altına alınan bu eserler, hasarlı ve yıpranmış olabilir. Bu nedenle eserlere onarım yapılır ve zamanla oluşacak yıpranmalar için bakıma devam edilir. Müze, tüm bu eserleri belli bir düzene göre depolayarak, kullanıma açar. Sergilenen bu eserler hakkında da bilgiye gereksinim vardır. Bilgi toplumlarında müzelerin başlıca görevi sadece dermelerini sergilemek değildir. Müzeler, toplumu bilgilendiren ve gelişimine katkı sağlayan kurumlar haline gelmiştir (MacDonald ve Alsford, 1991).

Müze-Arşiv-Kütüphane İlişkisi

Her toplum, var olmak için tarihinin ve günlük yaşamının izlerini korumaya ve nesiller arasında taşımaya gereksinim duyar. Kültürel miras; geçmiş, bugün ve gelecek arasında kurulan bu iletişimin bir aracıdır. Kültürel miras, kültürel kimliğin soyut değerlerini somutlaştırır ve bir toplumun yapılanması için temel referans oluşturur (UNESCO, 2013).

Kültürel miras ya da kültürel bellek kurumları olarak adlandırılan müzeler, kütüphaneler ve arşivler de kültürel belleği toplayan, koruyan ve yayan kurumlar olarak, toplumların gelişiminde merkezi bir rol oynarlar. Bu kurumlar, kültürel mirasın toplum bireyleri arasında paylaşarak gelişimini ve yaşam boyu öğrenmeyi hedefleyerek, bilgi toplumlarının gelişimini de desteklerler (Valm,2005). Her üç kurum da temel misyonlarını, nesne, belge ya da yayın dermeleri oluşturma, koruma ve topluma sunarak yararlandırma temeline dayandırır. Fakat farklı mesleki uygulamalara ve derme niteliğinde sahiptirler.

Günümüzde müze, arşiv ve kütüphane arasındaki sınırları kesin çizgilerle ayırmak giderek zorlaşmaktadır. Bu üç kurum biçimsel farklılıklarının yanı sıra temelde aynı toplumsal amaca hizmet etmektedir. Bu amaç, çeşitli format ve nitelikteki bilgiyi erişilebilir kılmak ve insanlığın kültürel birikimini gelecek nesillere aktarmaktır (Atınç ve Karadeniz, 2011). Bunu sağlarken farklı materyaller ve hizmetler kullanırlar. Kütüphaneler, her türlü basılı ve elektronik bilgi kaynaklarını; arşivler, kanıt niteliği taşıyan ve geçmiş tarihli her türlü belgeyi; müzeler ise tarihsel ve kültürel nesnelere dermesinde barındırır. Fakat dermelerdeki farklılıklar da zamanla azalmaya başlamıştır. "Müze dermesinde yer alan taş kitabenin arşivlik değeri olabileceği gibi, kütüphane dermesindeki el yazması bir kitabın müzelik değeri olabilir" (Mollaoğlu, 2007). Bu üç kurum çok güçlü bağlarla birbirine bağlıdır. Günümüzde bilgi merkezleri başlığı altında toplanan müze, arşiv ve kütüphaneler için işbirliği projeleri geliştirilmektedir.

Müze Kütüphaneleri

Bugünkü anlamıyla, müze kütüphaneleri, bağlı buldukları müzenin uzmanlık alanı ve dermesi doğrultusunda derme geliştiren, koruyan, düzenleyen ve müze personeli, ziyaretçiler ve araştırmacılar da dâhil olmak üzere halkın her kesimine hizmet sunan kütüphanelerdir. Müze

kütüphaneleri, özel konulu kütüphaneler kapsamındadır. Fakat özel konulu kütüphanelerden farklı olarak belli bir kesime değil herkese hitap ve hizmet etmektedir.

Mollaoğlu, (tarih ve sayfa bilgisi verilmeli) müzelerde üretilen bilgiyi genel olarak üç kategoriye ayırmıştır:

- Derme bilgileri (envanter kayıtları, kataloglar, bağış belgeleri vb.)
- Müzecilik uygulamalarına ilişkin bilgiler (bakım, koruma, sergileme, müze araştırmaları ve müzecilik uygulamaları vb.)
- Kurumsal bilgiler (kurumsal yönetim, nesnelerin yönetimi vb.)

Üretilen bu bilgilerin bir bilgi merkezi altında tutulmaya ihtiyacı vardır. Bu ihtiyaç doğrultusunda modern anlamda olmasa da geçmiş yıllardan beri müzeler bünyesinde, sadece müze personelinin kullanımına açık bir kütüphane bulundurmıştır. Müze kütüphanelerinin modern anlamda oluşmaya başlaması 19.yüzyılın ikinci yarısında gerçekleşmeye başlamıştır. Mollaoğlu'nun da belirttiği gibi (2007, s. 33), müze kütüphanelerinin, müze bilgi ortamına yapabilecekleri katkıların temel olarak aşağıdaki alanlarda olabileceği öngörülebilir:

- Müzenin bilgi kurumu olma kimliğine katkıda bulunmak
- Dermeleri ile müze nesne dermesinin uzantısı ve tamamlayıcısı olmak
- Araştırmalar yolu ile nesnenin bilgiye dönüşümünü desteklemek
- Müzecilik uygulamalarına sağladıkları bilgi desteği ile dolaylı yoldan müzenin misyon, amaç ve hedeflerinin gerçekleşmesine yardımcı olmak

Halkın kullanımına açılan müze kütüphanelerinin sorumluluğu da artmıştır. Müze nesnelerinin bilgileri yanı sıra, nesnenin üretildiği zamana ait tarihsel ve sosyal olayları içeren kaynaklar, nesnenin üreteni belli ise o kişi hakkında öz geçmişi vb. bilgileri de buldurması kaçınılmaz olmuştur. Ayrıca müzenin alanıyla ilgili literatürün takip edilmesi ve kütüphane dermesine dâhil edilmesi gerekmektedir.

Bir müze kütüphanesinin oluşumunun temelinde dermesi yer alır. Bu derme, kütüphanenin bağlı olduğu müzenin misyon, amaç ve hedefleri göz önüne alınarak oluşturulur ve geliştirilir. Bu nedenle kütüphanenin dermesinin, müzenin ve tüm kullanıcıların ihtiyaçlarına cevap verebilecek nitelikte, önceden belirlenmiş kurallar çerçevesinde ve planlı olarak geliştirilmesi gerekir. Bu da öncelikle kütüphane için yazılı bir derme geliştirme politikasının varlığını esas alır. Müze kütüphane dermelerinin niteliği kadar düzenli ve erişilebilir olması da önemli bir faktördür. Bu nedenle, yayınların kütüphanecilik standartlarına uygun olarak sınıflandırılmış ve kataloglanmış olması gerekir. Kütüphane kaynaklarına standart kütüphanecilik kuralları çerçevesinde erişilememektedir. (Son cümlede ne demek isteniyor açıklanmalı)

Müze Kütüphanelerinin Amaç ve İşlevleri

Müze kütüphanelerinin en önemli amacı bağlı olduğu müzenin misyonunu desteklemektir. Sergilenen nesnelere kişiye ancak kişinin konudaki uzmanlığı doğrultusunda bilgi verebilir. Nesneyi anlamlandıran ve nesnenin bilgisini tamamlayan kütüphanedir. Kütüphaneler böylelikle müzelerin bilgi kurumlarına dönüşmesine katkıda bulunurlar. Müzenin misyonunu gerçekleştirmesine verdiği diğer bir destek ise personel eğitimidir. İkinci önemli amacı ise ziyaretçilerin ve araştırmacıların bilgi ihtiyacını karşılamaktır.

Müzecilik uygulamaları açısından bir müze kütüphanesi;

- müze dermesinde yer alan nesnelere ilişkin araştırmaları
- nesnelere belgeleme sürecini ve yöntemlerini
- nesnelere koruma yöntemlerini
- nesnelere sergileme sürecini
- müzenin eğitsel ve kültürel etkinliklerini destekler (Wateren, 1999).

Ayrıca müze kütüphaneleri müzenin tarihçesine, düzenlediği etkinliklere ilişkin yayınları, müze kataloglarını ve kendi ürettiği yayınları bulundurlar. Bu açıdan bu kütüphanelerin kurumsal bellek niteliği de taşıdığı söylenebilir (Bierbaum, 2000).

Ödemiş Yıldız Kent Arşivi ve Müzesi (ÖYKAM)

Araştırmamız İzmir'deki Ödemiş Yıldız Kent Arşivi ve Müzesi Kütüphanesi'ni kapsamaktadır. Araştırma kapsamındaki bu kütüphane gözlem ve görüşme yoluyla elde edilen veriler temelinde değerlendirilmiştir. Araştırmada betimleme yöntemi kullanılmıştır.

Tarihçe

ÖYKAM, 19. yüzyılın ilk yarısında otel olarak inşa edilmiş, iki katlı ahşap bir binadır. Ödemiş'in ilk modern yapılarından olup, giriş kapısı üzerine konulmuş kitabeye göre, 1926 yılında yapılmıştır. Oteli yaptıran, 1910 yılında ticaret yapmak amacıyla Ödemiş'e yerleşip, sonradan İzmir'e göçmüş Aksekili Hacı Hüseyin Bey (Serter)'dir. Yıldız Otelinin planını, Musevi Mimar Mario Efendi çizmiştir. Bina 1927 yılında hizmete açılmıştır. Yıldız Otel 2006 yılında Ödemiş Belediyesi tarafından kamulaştırılmıştır. 2009 yılında restorasyonu tamamlanan Yıldız Hanı ve Otel'i ni Belediye, Ödemiş ve Küçük Menderes Havzası'nın geçmişi ve kültürünün tanınması ve tanıtılması amacıyla kent arşivi ve müzesi olarak işlevlendirmiştir (*Ödemiş'in yıldızı:.....2012*).

Ödemiş Belediyesi Yıldız Kent Arşivi ve Müzesi, Ödemiş Belediye Meclisi'nin 2010–2014 Stratejik Planının kabul eden 20/11/2009 tarih ve 90 sayılı kararıyla Ödemiş Belediye Başkanlığı'na bağlı olarak, eski istasyonu Büyük Cami'ye bağlayan yol üzerinde ve geç Osmanlı ile erken Cumhuriyet döneminde Ödemiş'i ziyaret eden ticaret ve zanaat erbabının konakladığı Keçecizade Hanı/ Yıldız Otel binasında kurulmuştur (*Egeden*, 2012, ss. 36-41).

ÖYKAM: İşlevleri ve Hizmet Birimleri

Ödemiş İlçesi ve Küçük Menderes havzasının köklü geçmişiyle kültürel zenginliğini, Ödemiş ve Havza sakinleriyle ilgililere göstermek, anlatıp anımsatmak ve gelecek kuşaklara aktarmayı amaçlayan ÖYKAM, yaşadığı doğal ve tarihsel çevreyi tanıyıp korumayı önemseyen, kent bilincine sahip bireylerin sayısını artırma, yöre turizmi ile kültür ve sanat yaşamına katkıda bulunmayı kendisine görev edinmiştir.

ÖYKAM, Ödemiş İlçesi ve Küçük Menderes havzasına ilişkin:

- Satın alma veya bağış yoluyla edindiği ve edineceği her türden belge, bilgi ve yayını, çağdaş arşivcilik ve kütüphanecilik anlayışına uygun bir şekilde işler: Derler, saklar, bilişim teknolojilerinden yararlanarak araştırmacıların kullanımına sunar,
- Satın alma veya bağış yoluyla edindiği ve edineceği müzeli materyalini, çağdaş müzecilik anlayışına uygun olarak kalıcı ve süreli tematik sergiler düzenlemek yoluyla ziyaretçilerle paylaşır,
- Sempozyum, seminer, panel ve konferanslar düzenler,
- Yayınlar yapar (ÖYKAM, 2013).

ÖYKAM'ın hizmet birimleri şunlardır:

- Araştırma Salonu ve Kütüphane: Servis bankosu, açık raf sistemiyle çalışan kütüphanesi, bilgisayarlı araştırmacı masaları, büyük okuma masasından oluşmaktadır. Çok amaçlı kullanım için tasarlanmıştır. Bir bölümü 60 kişinin oturabileceği şekilde düzenlenmiş olup kürsüsü, barkovizyon cihazı, ses düzeni ve kablosuz internet bağlantısı mevcuttur.
- Ön Tasnif Odası: Arşiv ve müzeli materyalin ilk tasnife tabi tutulduğu odadır. Satın alma veya bağışçılardan ÖYKAM'a ulaşan materyal, önce buraya alınır, arşivci tarafından tasnif edildikten sonra ilgili depo odasına kaldırılır.
- Hediyelik Eşya ve Kitap Satış Odası: Belediyece yaptırılan ve ÖYKAM, Ödemiş ve

Küçük Menderes havzasını tanıtır belleten anahtarlık, maket, bardak, kalemlik, CD, kartpostal, afiş, harita, bloknot, kalem ve benzeri çeşitli objelerin ile ÖYKAM tarafından basılacak her tür yayının sergilenip, satışa sunulduğu odadır.

- Karşılama ve Vestiyer Odası: Araştırma Salonu ve Kütüphane'ye geçiş bu odadan yapılır. Araştırmacı ve ziyaretçilerin ilk müracaat yeri burası olup, kıyafet ve kişisel eşyanın muhafaza edildiği odadır.
- Depo Odaları: Ön tasnifi yapıp, envanter defterine kaydedilmiş arşiv ve müze materyalinin korumaya alındığı, ziyaretçi ve araştırmacılardan yalıtılmış odalardır.
- Müze Sergi Odaları: Ödemiş ve Küçük Menderes havzasının yakın tarihi ve kültürel zenginliğini ortaya koyan değişik türden kıyafet, ev eşyaları, her türden araç ve benzeri materyal ve belgenin, yazma, restitüsyon, harita, tablo, resim ve planların sergileneceği, tamamı ikinci katta bulunan çok sayıda odadır.
- Süreli Tematik Sergi Alanları: Kalıcı olmayan tematik sergilerin yerleştirileceği, ÖYKAM içindeki açık ve kapalı alanlardır.
- Görsel Tanıtım Salonu: ÖYKAM ziyaretçilerinin, Ödemiş ve Küçük Menderes havzasını tanıtan kısa metrajlı CD'leri izlediği küçük salondur. Görsel Tanıtım Salonu'nda LCD büyük ekran bir televizyon ve eski Adliye'den getirilmiş bank koltuklar bulunur.
- Personel Çalışma Odaları: Araştırmacı ve ziyaretçilere hizmet veren personelin çalışma yaptığı odalardır. (ÖYKAM, 2013)

Müze, alt ve üst katında toplam 13 odadan oluşmaktadır. Bunlar:

- Berber Odası: Ödemişli Ermeni berber Sarkis Parseg'e ait 1901 tarihli bir berber tezgâhı ile çoğu 20.yüzyılın ilk yarısında kullanmış berberlik mesleğine ait aletler sergilenmektedir.
- Tütün Odası: Erken cumhuriyet döneminde, Ödemişlilerin geçiminde son derece önemli bir yer tutan tütün ve tütüncülükle ilgili canlandırmalar ve objeler sergilenmektedir.
- Oturma Odası: Ödemiş'in geleneksel ev düzenini tüm eşyalarıyla (sandık, gaz lambası, yüklük, beşik, divan, vb.) anlatan bir odadır.
- Çeyiz Odası: Ödemiş'e özgü nişan merasimi ve kına gecesi adetlerini canlandıran, geleneksel kıyafetlerini ve çeyizlerini sergileyen bir odadır.
- Efeler Odası: Efelerin resimleri kullandığı bıçakları, mermileri, tüfekleri ve kıyafetleri sergilenir
- Otel Odası: Ödemiş'in ilk modern binası olan Yıldız Otel'i canlandıran bir odadır. Aynı zamanda odanın içinde, otelin sahibi Hacı Hüseyin Serter'in resmi, otel kuralları ve otele gelen ünlü kişilerin resimleri sergilenmektedir.
- Mutfak: Geç Osmanlı ve erken cumhuriyet döneminde kullanılmış bakraçlar, lengerler, ibrikler, sürahiler, taslar, semaverler, tencereler, yerli ve yabancı değişik türde porselen eşya vb. malzemeler bulunmaktadır.
- Görsel Tanıtım Odası: Ödemiş tarihini, ÖYKAM ve Yıldız Oteli'nin tarihini anlatan belgesellerin izletildiği odadır.
- Şükrü Saraçoğlu Anı Odası: Ödemiş doğumlu, Belediye Başkanlığı, Bakanlık ve Başbakanlık yapan Mehmet Şükrü Saraçoğlu'nu ve hayatını anlatan kaynakları ve mecliste yer alan odasının aynısını sergilemektedir.
- Dr. M. Bengisu Anı Odası 1: Ödemiş doğumlu olan doktorluk ve aynı zamanda Ödemiş Belediye Başkanlığı yapan Mustafa Bengisu'nun anısına yapılmış bir odadır.
- Dr. M. Bengisu Anı Odası 2: Bu odada Doktor Mustafa Bengisu'nun ecza ve doktorluk yaparken kullandığı eşyaları bulunmaktadır.
- Ödemişli Kültür ve Sanat İnsanları Odası: Ödemiş doğumlu olan kültür ve sanat alanında başarıya ulaşmış kişilerin resimlerinin, özgeçmişlerinin, ödülleri ve o kişilerle ilgili

kaynakların sergilendiği odadır.

- Ödemiş Tarihi Odası: Geç Osmanlı ve erken cumhuriyet döneminde kullanılan her türlü malzeme, alet ve kültürel eşyaların toplandığı odadır (ÖYKAM, 2013).

ÖYKAM Arşivi

ÖYKAM Arşivi, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi fon sistemine göre düzenlenmektedir. ÖYKAM arşivinde çok sayıda görsel, işitsel, kartografik materyal bulunmaktadır. Bu materyallerden bazıları Osmanlıca Türkçesi, İngilizce, Fransızca, Rumca gibi farklı dillerden oluşmaktadır. Arşiv dermesinin büyük bir kısmı Küçük Menderes Havzası ile ilgilidir. Bunun yanı sıra Ödemiş'te öne çıkan ailelerin ve halka mal olmuş devlet adamlarının (Şükrü Saraçoğlu, Mustafa Şevket Bengisu vb.) fonları da bulunmaktadır. ÖYKAM arşivine belli aralıklarla bulunan yeni belgeler eklenmektedir. Bunlardan bazıları tarihe ışık tutacak niteliktedir. Bunlara örnek olarak Mustafa Kemal Paşa'nın "Dokuzuncu Ordu Kıtaatı Müfettişi" sıfatıyla Meclis-i Vükela tarafından Samsun'a gönderilmesiyle İsmet Paşa ve on dört arkadaşının 1923 yılında altına imza attığı Ankara'yı yeni başkent yapan kanunun TBMM Başkanlığı'na teklifiyle ilgili ıslak imzalı belgeler gösterilebilir. Bu belgeler Genel Kurmay ATASE Arşivi Daire Başkanlığı'nın ricası üzerine Ankara'ya gönderilecektir.¹

ÖYKAM Kütüphanesi

Müze binasının bünyesinde bulunan ihtisas kütüphanesi, haftanın altı günü (pazartesi kapalıdır) 09.00 ile 17.30 saatleri arasında personele, ziyaretçilere ve araştırmacılara hizmet vermektedir. 70 m2 alana sahip olan kütüphanenin bütçesi Ödemiş belediyesi tarafından sağlanmaktadır ve yıllık yaklaşık 50 bin TL bütçesi vardır. Kütüphanenin bütçesi hem müze bütçesinden hem de sponsorluklar kanalı ile sağlanmaktadır.

Müze içinde kütüphanenin yerini belirten yönlendirme işaretleri mevcuttur. Kütüphanenin kullanıcı kitlesi çok geniş değildir. Müze gezisi yapmak istemeyip sadece kütüphaneden yararlanmak isteyen kullanıcılar, herhangi bir üyelik gerektirmeden ve giriş ücreti ödemeksizin kütüphaneden yararlanabilmektedirler. Müze personeli için de herhangi bir kullanım koşulu getirilmemiştir. Kütüphanede açık raf sistemiyle sergilenen, bağış satın alma ve devir yoluyla elde edilen toplan derme sayısı yaklaşık olarak 3000'dir. Dermedeki yayınların konu dağılımı genellemeler, coğrafya, mimarlık, folklor, antropoloji, tarih, sosyoloji, etnografya ve müzeoloji konulu yayınlardan oluşmaktadır. Dermedeki materyal türleri; kitap, süreli yayın, nadir eser, el yazması, fotoğraf, harita, görsel-işitsel materyal, gri yayınlar, sergi, galeri ve müzayedede evi katalogları ve referans kaynaklarıdır. Bu kaynaklar personel dışındaki kullanıcılara ödünç verilmemektedir. Personele ödünç verilen kaynaklar için ise tutanak tutulmaktadır. Bu üç bin kaynak kitaplık olarak ayrılmıştır. Savaş-Recep Başsoy Kitaplığı 1 ve 2, yazma eserler dolabı, sözlük kitaplığı ve genel kitaplık olarak kitaplık türlerini ve ayrıca süreli yayınlar ve tezleri dermesinde bulundurmaktadır. Nadir eser ya da el yazmalarının kullanıcıya yararlandırma biçimleri ise tarayıcıdan taranarak bilgisayar çıktısı haline ya da jpg. dosyası halinde sunulduğu belirtilmiştir.

Dermedeki kaynaklar kütüphaneye ait olmakla birlikte her biri arşivsel değer de taşımaktadır. Kaynakların birçoğu eski tarihli ve kanıt niteliğindedir. Türkiye'de ilk olacak sözlük kitaplığı oluşturmaya çalışmaktadırlar. Farklı dillerden çevrilmiş (örneğin; İbranice, yunanca gibi...) eski tarihli sözlükler dermeye eklenmektedir. Kütüphane salonu çok amaçlı kullanılmaktadır. Ödünç verme bölümünün de içinde olduğu bu salon, hem okuma salonu hem de seminer salonu olarak tasarlanmıştır. Derme, kütüphane içinde açık raf düzenine göre yerleştirilmiştir. Kütüphanenin herhangi bir otomasyon sistemi ve herhangi bir sınıflandırma sistemi bulunmamaktadır. Kütüphanede bir personel çalışmaktadır. Bu personel Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü mezunudur. Kütüphanenin ve hizmetlerinin tanıtımına dair bir broşür ve

¹ Bu bilgiler, 15.03.2013 tarihinde arşiv uzmanı Sezgi Yüksel ile yapılan görüşmeden elde edilmiştir.

benzeri kaynak yoktur (sadece müze için bu tür kaynaklar kullanılmıştır). 2012 yılı içinde kütüphaneden yararlanan dış kullanıcı sayısı, 70 kişidir. Müze personelinin kütüphaneyi kullanma sıklığı ise haftada 3 kez olarak bildirilmiştir.

Kütüphanecinin görev ve yetkileri ÖYKAM yönergesinde şu şekilde yer almaktadır:

- ÖYKAM Sorumlusunun verdiği görevleri yapar.
- Kütüphane demirbaş defterine kayıtlı Osmanlıca yazma ve basılı eserlerin transkripsiyonuna yardımcı olur.
- Süreli tematik sergiler veya eğitim amaçlı toplantılar için malzeme seçimini yapar, ÖYKAM'ın basacağı kitap, dergi, broşür, katalog ve afişleri hazırlar veya hazırlanmasına yardımcı olur.
- Kütüphaneye intikal eden her tür kitap, dergi, broşür, gazete ve benzeri basılı yayını usulüne uygun olarak teslim alır, demirbaş defterine kaydeder, tasnif eder, fişlerini çıkarır, bar kodlar, gerekiyorsa ciltlenmesini sağlar ve araştırmacılara sunuma hazırlar.
- Kütüphane materyalini dijital ortama koyar ve basılmak üzere katalogunu hazırlar.
- Araştırma salonu ve kütüphaneyi kullanan araştırmacıları bilgilendirir, aradıkları yayınları bulmalarına yardımcı olur.
- Kütüphane materyalinin sayımını yapar, korunması için gerekli önlemleri alır.
- Araştırma salonu ve kütüphaneyi düzenli, temiz ve bakımlı tutar.
- Ödemiş ve Küçük Menderes havzasını ilgilendiren eski ve yeni yayınları takip eder ve ÖYKAM'a kazandırılmaları için ÖYKAM Sorumlusunu bilgilendirir.
- ÖYKAM'ın çıkaracağı akademik derginin sekreteryasını üstlenir, yayınların redaksiyonunu yapar.

ÖYKAM Kütüphanesinin Değerlendirmesi

ÖYKAM kütüphanesi bulunduğu yörenin yani Küçük Menderes havzasının kültürü ve tarihiyle ilgili kanıt niteliğinde tarihsel kaynakları barındırmasıyla değerli bir kütüphanedir. Türkiye'de sözlük kitaplığı örneğiyle bir ilke imza atmıştır. Ancak dar bir alanda olan kütüphanede yeni alınacak kaynaklar için yer sorunuyla karşı karşıyadır.

ÖYKAM kütüphanesinin yazılı bir derme geliştirme politikası bulunmamaktadır. Bu eksiklik kütüphanenin hizmet kalitesini olumsuz yönde etkileyecek bir durumdur. Derme geliştirme politikasının eksikliği durumunda, dermenin kimi kez amaç dışı gelişimi söz konusu olabilir. Kaynaklar bağış ve satın alma yoluyla sağlanır ve bunun için yazılı bir bağış politikası vardır. Dermenin büyük bir kısmı bağışla oluşturulmuştur. Rakamlar şöyledir: Kütüphaneye bağış yoluyla giren yayın sayısı yaklaşık 1800 iken, satın alma yoluyla giren yayın sayısı yaklaşık 1200'dür. Sağlanacak yayınların seçiminde kütüphane personeli temel belirleyici olmakla birlikte müze personelinin fikri alınmaktadır. Daha çok Ödemiş ve Küçük Menderes tarihi üzerine yoğunlaşmış bir derme vardır. Bir müze kütüphanesi dermesinin, öncelikle bağlı bulunduğu müzenin uzmanlık alanları, nesne dermesi ve bağlamlarına ilişkin yayın literatürünü ve müzecilik uygulamaları konusundaki yayınları içermesi beklenir. Güncel kaynak eksikliği olan kütüphanede, müzecilik ve kütüphanecilik hakkında yeterli bilgi kaynağı yoktur. Müze kütüphanelerinin içerdikleri kaynakların eski tarihli ve birçoğunun kanıt niteliğinde olması göz önünde alındığında arşivsel özelliğinin de olduğu düşünülebilir. ÖYKAM kütüphanesinde de arşivsel değeri olan birçok kaynak vardır. Kütüphane ve müze birbiri içinde çözünerek, tam anlamıyla o bölgenin kültür belleği haline gelmiştir.

Kütüphanenin basılı ya da elektronik katalogu, otomasyon sistemi ve sınıflama sistemi yoktur. Bu kütüphane için büyük bir eksikliklerdir. Yerleştirme düzeni olarak açık raf sisteminin kullanılması yararlandırmaya yönelik çağdaş kütüphanecilik anlayışı ile örtüşmektedir. Bir müze kütüphanesinin çevrimiçi katalogunun (Online Public Access Catalogue – OPAC)

olması, kütüphane kaynaklarının yaygın erişime açılması için gereklidir. Dermenin elektronik versiyonları yoktur. Sadece kaynak bibliyografik künyeleri, müzenin web sayfasında pdf dosyası olarak bulunmaktadır. Kütüphanede azımsanmayacak miktarda el yazması (20) ve nadir eser (500) bulunmaktadır. Nadir eser ve el yazmalarının elektronik ortama aktarılmamış olması koruma ve yararlanma anlamında ciddi sorundur. Yıpranmaya müsait hatta büyük çoğunlukla yıpranmış olan bu kaynakların elektronik formatlarının olması gelecek nesillere kaynakların bozulmadan aktarılması demektir.

Müze kütüphanesi oluşturan bir diğer unsur ise hiç kuşkusuz mekândır. Mekân, kütüphanenin işlevlerini yerine getirecek niteliklere sahip ve bağımsız olmalıdır. Müze kütüphaneleri genellikle müze binası içinde yer almaktadır. Kütüphanenin, müze içerisinde kolay bulunabilecek bir yerde hatta mümkünse müze içi dolaşımın olduğu bir yerde olması kullanıcıların kütüphaneyi kullanmasını kolaylaştıracak ve arttıracak önemli bir unsurdur. Hizmet politikası kapsamında düşünüldüğünde, kullanıcılar için ayrı bir çalışma alanının genişliği bakımından önem taşır. ÖYKAM kütüphanesine baktığımızda, müze binası içinde, erişimi kolay bir yerde olmakla birlikte kullanıcılar için ayrılan alanın müze içinde çok küçük bir yere sahip olduğu gözlenmektedir. Ayrıca alan çok amaçlı (konferans salonu, kullanıcı salonu, ödünç verme birimi ve kütüphane) olarak kullanılmaktadır. Bu da rafları incelemede ve kütüphane içi dolaşımda sorunlara yol açmaktadır. Bunun yanı sıra mekân görsel olarak çekici değildir. Aydınlatma sistemi de yeterli düzeyde değildir. Alanın dar olması nedeniyle raflar camların önlerine yerleştirilmiş ve yapay aydınlatma kullanılmıştır.

Müze kütüphanelerinin bütçeleri, kütüphane kadar bağlı oldukları kurumun hedef ve amaçları gözetilerek de planlanmalıdır. Bütçe uygulamaları farklı olabilir fakat her müze kütüphanesi için sürekli bir ödeneğin olması gerekir. Derme geliştirmek ve istenilen hizmetleri verebilmek için bu ödeneğin sürekliliği önemlidir. ÖYKAM kütüphanesinde bütçe müze tarafından sağlanmaktadır. Genel olarak bağlı bulunduğu belediye bu konuda müze ve kütüphanesine yardımcı olmaktadır. Bunun yanında kişi ve kurumlardan gelen bağışlar, sponsorluklar da kütüphanenin bütçesine yardımcı olmaktadır. Fakat bunlar tek başına yeterli değildir, önemli olan devamlılığı olan bir bütçenin olmasıdır. Bu sebeple müze kütüphanesinin, müzenin hizmet birimlerinden biri olarak görülerek müzenin bütçe planlamalarına dâhil edilmesi gerekir. ÖYKAM'da da bu örnek görülmektedir. Dermede bulunan kaynaklar genellikle arşivsel değeri olan kaynaklar olduğundan dolayı her bir kaynağın fiyatı oldukça fazladır. Bu durumda bütçenin çok iyi planlanması gerekir. Bu planlama da ancak düzenli ve devamlı bir bütçeyle sağlanabilir.

Bir takım eksikliklerine karşın, tek ve nitelikli personelin oluşu kütüphane için önemli bir avantajdır. Bu avantajın gerekli teknik olanaklar sağlanarak değerlendirilmesi gerekir. Bu noktada, kütüphanenin otomasyon sisteminin olmaması, hem kütüphanecinin derme yönetimi, hem de kullanıcıların dermeye erişimi açısından zorluklar getirmektedir. Bu nedenle kütüphanenin çevrimiçi kataloga ihtiyacı vardır.

ÖYKAM kütüphanesinin kullanıcı kitlesi, müze personeli ve müze dışından araştırmacılar olarak tanımlanmıştır. Kütüphaneyi ağırlıklı olarak üniversite öğrencileri kullanmaktadır. Kullanıcılar herhangi bir işlem yaptırmadan, üye olmadan ve ücret ödmeden kütüphaneden yararlanabilmektedirler. Yıllık kullanıcı sayısı yaklaşık olarak 70 kişidir. Kullanıcıların daha çok mimarlık konusu alanında araştırma yaptığı gözlenmektedir. Bunun nedeni ise Ödemiş ve çevresindeki yörelerdeki eski tarihli binaların çizimleri, planlarının ve bunlara ilişkin bilgi kaynakların kütüphane dermesinde yer almasıdır.

Kütüphane kullanım istatistiklerine bakıldığında, yaklaşık on aydır hizmet veren ÖYKAM kütüphanesinin kullanıcı sayısı oldukça azdır. On ayda yaklaşık yetmiş kullanıcının

geldiği kütüphane, ayda yalnızca yedi kullanıcı ağırlamıştır. Bu rakamlar oldukça düşük olmakla birlikte, müze ziyaretçi istatistikleriyle karşılaştırıldığında müze ziyaretçilerinin kütüphaneyi kullanmaya eğilimli olmadığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Henüz birinci yılını tamamlamamış olan ÖYKAM kütüphanesine açıldığı günden bu yana kullanıcılara verdiği hizmetler şöyle sıralanabilir:

- Danışma hizmeti,
- Ödünç verme hizmeti (sadece personele)
- Özel bir konuda bilgi tarama veya bilgiye erişirme hizmeti,
- Web sayfası,
- Elektronik posta, telefon, faks ya da posta yoluyla bilgilendirme hizmeti,
- Fotokopi ve kopyalama hizmetleri.

ÖYKAM kütüphanesindeki kaynaklar türünün tek örneği ve kanıt niteliğinde olduğundan dolayı ödünç verme hizmetinin verilememesi, kullanıcıların kaynakları yalnızca kütüphaneye gelerek kullanabilecekleri anlamına gelmektedir. Müze yönetimi kullanıcıların kaynakları kütüphaneye gelerek kullanmalarını istemektedir. Fakat bu her zaman mümkün olmayabilir. Kütüphane aynı zamanda kütüphaneye gelemeyen kullanıcılar için elektronik posta, telefon faks ya da posta yoluyla bilgilendirme hizmeti vermektedir.

Sonuç ve Öneriler

ÖYKAM'a bakıldığında, personel kadrosunda profesyonel bir kütüphaneci yer almaktadır. Personel sayısı doğrudan derme sayısı ile birlikte artış göstermelidir. Buna karşın dermenin yetersizliğinin yanı sıra güncel yayınlar ve müzecilik konulu yayınların azlığı dikkat çekmektedir. Bu nedenle, ÖYKAM kütüphanesi derme geliştirme biçiminin, amaca uygun ve planlı biçimde değil, “devreden mirasın korunması” ve bağışların kabulü yönünde olduğu düşünülmektedir. Bu durumun iki sebebi vardır: Ödenek noksanlığı ve politika eksikliğidir. Dolayısıyla kütüphane dermesinin planlı gelişmesi mümkün olmamaktadır.

Genel anlamda ÖYKAM kütüphanesine bakıldığında, kütüphanedeki ödenek, personel, teknik donanım gibi alt yapı koşullarının eksikliği, mevcut derme zenginliklerinden de yeterince yararlanılamaması sonucunu doğurmaktadır. Kütüphanenin derme kayıtları, elektronik ortamda kataloglanmamıştır. Yazma eserler açısından bakıldığında, içeriklerinin CD formatına aktarılması elektronik versiyonunun bulunması yönünde bir çalışma bulunmamaktadır.

Kütüphanenin en büyük eksikliklerinden biri de derme bilgilerine kolayca erişimi sağlayacak çevrimiçi kataloğun olmayışıdır. Kütüphanenin özelliklerine ve koşullarına uygun olarak seçilecek bir otomasyon sistemi, hem kullanıcıların kütüphaneden maksimum düzeyde yararlanmasına yardımcı olacak, hem de kütüphanecinin dermesini denetim altında tutabilmesini sağlayacaktır. Otomasyona dayalı olarak yapılması gerekli ve belki de en önemli konu, el yazması ve nadir eserlerin elektronik ortama aktarılmasıdır. Ancak kütüphanenin sürekli ve düzenli bir ödeneği olmadığından, bu uygulamaların mali açıdan getireceği yük, yine bağış ya da sponsorluklar yolu ile azaltılabilir. Kütüphanedeki el yazması dermesinin, Milli Kütüphane'nin “Türkiye Yazmaları Toplu Kataloğu” nda yer alması da dikkat çekicidir. Bu konuda girişimde bulunulması, dermenin geniş kitlelere duyurulması açısından gereklidir.

Konusal olarak sınıflandırılmamış derme, kütüphanecilik standartlarına göre düzenlenip kayıtlarının bilgisayar ortamına aktarılmasıyla, daha kolay erişilebilir ve yönetilir duruma gelecektir. Böylece müze personeline verilecek bilgi hizmetleri de genişletilebilir. Dermenin konusal analizi yapılarak zayıf ya da eksik konu alanlarının saptanması, bibliyografyaların ve diğer kütüphane dermelerinin taranarak kütüphanede bulunması gereken yayınların belirlenmesi, yayınevleri, kurum ve yazarlar ile iletişim kurularak bu yayınların bağış olarak talep edilmesi dermeyi zenginleştirici bir yol olacaktır.

Genel anlamda bakacak olursak, bir diğer sorun ise kütüphane alanının darlığı ve dar alanın çok amaçlı kullanılmasıdır. Kütüphanenin işlevlerini yerine getirebilmesi için temiz, rahat, mekânsal estetiğe uygun bir alanın varlığı son derece önemlidir. Kullanıcılar için çok az bir alanın varlığı yapılacak olan çalışmaların verimliliğini de etkilemektedir.

ÖYKAM kütüphanesinin genel olarak amacına uygun fakat bazı unsurları açısından bazı yetersizlikleri bulunan bir kütüphane olduğu ve eksikliklerini tamamlamak ve kütüphaneyi iyileştirmek adına müze yönetiminin kütüphaneye destek olduğu gözlemlenmiştir.

Sonuç olarak, Türkiye’de müze kütüphanelerinin durumunun, bağlı oldukları idari birimin müzecilik anlayışları ve koşulları ile paralellik gösterdiği bilinmekle birlikte ÖYKAM’ın müze, arşiv ve kütüphane anlamında iyi bir örnek / model olduğu söylenebilir.

Öneriler:

- Kütüphanelerde gerçekleştirilen, doküman sağlama, kataloglama, ödünç verme, süreli yayınların denetimi ve danışma hizmetlerinin bilişim sistemlerine dayalı olarak gerçekleştirilmesi, kütüphane yönetiminde bilgisayar kullanımı ve uzak iletişim teknolojisi başta olmak üzere enformasyon teknolojisinin tüm ürünlerinden yararlanma olarak tanımlanan kütüphane otomasyon sistemi her kütüphane için kaçınılmaz bir gerekliliktir (Takcı ve Soğukpınar, 2001). ÖYKAM kütüphanesinin de bir otomasyon sistemine ihtiyacı vardır.
- Kaynakların elektronik versiyonlarının da kullanıma sunulması kütüphanenin yararına olacaktır.
- Yazılı bir derme geliştirme politikası hazırlanmalıdır.
- Ödemiş Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğünden, kütüphane için devamlı ve düzenli bir bütçe talep edilmelidir.
- Kütüphane, alan darlığından dolayı da olsa çok amaçlı salon olarak kullanılmamalıdır.
- Kütüphane kullanımını özendirici çalışmalarda bulunulmalıdır. Örneğin; ÖYKAM kütüphanesinde genellikle tarihi kaynaklar bulunduğu için liselerin tarih öğretmenleriyle ya da yakın çevrede bulunan üniversitelerin tarih bölümündeki öğretim elemanlarıyla ortak bir çalışma yürüterek, öğrencileri bu müze kütüphanesine yönlendirmek mümkün olabilir.
- El yazması ve nadir eserler elektronik ortama atılmalı ve bu kaynakların elektronik versiyonları kullanıma açılmalıdır.
- El yazmalarının tümünün Ulusal Yazmalar Toplu Kataloğu’nda yer alması sağlanmalıdır.
- Kütüphanenin çevrimiçi bir kataloğa ihtiyacı vardır.
- Kütüphane mekânı, kütüphanenin işlevlerini yerine getirecek niteliklere sahip ve bağımsız olmalıdır.
- Kütüphaneye bağlı ya da satın alma yoluyla gelen yayınların web sayfasından duyurusunun yapılması gerekir.
- Kütüphane personeline müzecilik, arşivcilik ve kütüphanecilik alanları hakkında eğitim verilmelidir.
- Müzede ve müze dışında eğitici kurslar, konferanslar, geziler düzenlenmelidir. Çevrenin kültür hayatının geliştirilmesine, kültürel ve turistik değerlerimizin halka tanıtılmasına, eski eser sevgisinin uyandırılmasına, eski eser kaçakçılığı, tahrip ve gizli kazılarla yurdun milli değerlerini yok edici faaliyetlerin önlenmesine çalışılmalıdır.
- ÖYKAM, Türkiye’de çok zayıf olan müze, arşiv ve kütüphaneciliği için anlamlı bir çaba, ciddi bir örnektir.

Kaynakça

- Atınç, S. ve Karadeniz Ş. (2011). Yeni bir kültürel konsept: Edebiyat müze kütüphaneleri. *Türk Kütüphaneciliği*, 25(4), 519-530.
- Bierbaum, E.G (2000). *Museum librarianship* (2nd.ed.). North Carolina: McFarland.
- Egeden. (2012), 4 (14), 36-41.
- MacDonald, G. F. ve Alsford, S. (1991). The museum as information utility. *Museum Management and Curatorship*. 10, 305-311
- Mollaoğlu, R. N. (2007). *Bilgi ortamı olarak müzelerde kütüphanelerin rolü ve Türkiye 'de müze kütüphaneleri*. Yıldız Teknik Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul (Yayımlanmış yüksek lisans tezi).
- Ödemişin yıldızı: Ödemiş yıldız kent arşivi ve müzesi. (2012).
- ÖYKAM. (2013). *Yıldız kent arşivi ve müzesi iç hizmet yönergesi*. 20 Mayıs 2013 tarihinde <http://www.oykam.org/> adresinden erişildi.
- Takcı, H. ve Soğukpınar, İ. (2001). Kütüphane otomasyon sistemleri ve bir uygulama. İstanbul: Türkiye`de İnternet Konferansları VII. 25 Mayıs 2013 tarihinde inettr.org.tr/inetconf7/bildiriler/28.doc adresinden erişildi.
- UNESCO. (2013). What is cultural heritage. (çevrimiçi) 30 Mayıs 2013 tarihinde <http://www.unesco.org/culture/ich/doc/src/01851-EN.pdf> adresinden erişildi.
- Valm, T. (2005). *The rRole of cultural memory institutions in knowledge society*. London: National Library of Estonia.
- Wateren, J. V. (1999) . The importance of museum libraries. *Inspel*, 33(4), 190-198.